

Н А С Т А В А

В. КУШЕВСКИ

ДЕЛОТО НА ЃОРЃЕ АНДРЕЕВИЌ-КУН „СВИДЕТЕЛИ НА СТРАВОТИЈАТА“ НА ЧАСОВИТЕ ПО НАРОДНООСЛОБОДИТЕЛНАТА БОРБА

ЛИКОВНОТО ТВОРЕШТВО со тематика од Народноослободителната борба содржи во себе значајни дидактички можности. За тоа какви се и што ни овозможуваат одбраните ликовни дела од односната тематика, посебно за подзасилување на воспитната страна при обработувањето на спомнатиот наставен материјал, се задржуваме на спомнатата ликовна творба.

И во учебникот по историја за VIII одделение на основните училишта¹⁾ не случајно е поместена илустрацијата „Свидетели на стравотијата“ — една од мошне успешните студии на нашиот еминентен ликовен уметник и учесник во југословенското револуционерно работничко движење и во Народноослободителната борба на народите на Југославија — Ѓорѓе Андреевиќ-Кун.

* * *

Ние наоѓаме дека таа може да се ползува и како нагледно наставно средство, како историска слика. Зашто, нејзината тематика е содржана и во наставната програма по историја на Народноослободителната војна и Народната револуција. Од друга страна, авторот се изразува фигуративно, што од своја страна овозможува брзо и наполно перцепирање. Со едноставен јазик, тој ги упатува своите суштествени пораки до гледачот. Покрај реченово, сликава ја одбравме и како впечатлива и полесно разбирлива. Сево ова е особено значајно за учениците од средната училишна возраст, за која таа исто така би можела да се применува.

---

¹⁾ Јордан Димевски, Војо Кушевски: Историја за VIII одделение, „Просветно дело“, Скопје 1965 год.

Следејќи ги понатаму методските критериуми за изборот на историската слика, би можело да се рече дека и по содржина, студијата за нас, наставниците-историчари, дејствува како уметничка историска слика од Народноослободителната борба, која е од типолошко значење. Имено, по свето сиже, таа е слика-карактеристика, зашто ни покажува една од „типичните глетки“ од времето на Народноослободителната војна и Народната револуција — за теорорт на окупаторот и квислиншките вооружени формации.

Така, уметникот на својствен начин ни „овозможува“, набљудувајќи ја сликава, „да се пренесеме“ во деновите на Народноослободителната борба, „да доживееме“ еден од белезите на тоа време... А интензитетот на нагледноста, во случајов, е повисок, и тоа не само поради квалитетната, занаетчиската страна, експресивноста на делото, туку и поради тоа што авторот е и учесник во ослободителното движење на југословенските народи. Имено, Затоа што се работи за неговите непосредни впечатоци што тој ни ги пренесува преку платното.

И покрај тоа што не дава многу конкретен материјал, делото на Кун е вистинско и уверливо кажување за едно херојско време.

Импресивната вредност на овој „ликовен производ“ е и во неговиот драматизам. За разлика од другите ликовни дела од оваа тематика, во кои предимно е сликан фашистот како окупатор, квислингот или самиот терористички чин (убиени луѓе или борци, изгорени и ограбени куќи или цели населби и сл.), овде Кун на импресивен начин и со евидентен динамизам ни го свртува вниманието кон народот, неговата напатена душа.

Имено, преку оваа ликовна творба, ние визуелно ги информираме и ја пополнуваме претставата кај учениците за преживелиците, за теглилата на нашиот народ од злосторствата на фашистите. Во овој поглед вредноста на студијата е во силата, длабочината и трајноста на впечатокот.

Наедно, со своите уметнички квалитети, таа има и јасна идејно-воспитна насоченост, така што — заедно со веќе одбележаните вредности — оваа студија ни го сврте вниманието за да ја ползуваме во наставата по историја на Народноослободителната војна и Народната револуција.

Горџе Андреевиќ-Кун: „Свидетели на стравотијата“

* * *

Во мојата наставна практика, скоро редовно сум ја ползувал сликата при обработувањето на соодветниот наставен материјал.²⁾ Од своја страна, и самиот наслов — тематиката — на делото ми го олеснуваше неговото „вклучување“ во наставната постапка. Впрочем, темата „теророт на окупаторот“ од историјата на Народноослободителната војна и Народната револуција отсекогаш била и е присутна во наставните програми и во учебниците. Ова дотолку повеќе што, по својата содржина, оваа студија не е сврзана со конкретен настан од времето на Народноослободителната војна и Народната револуција, туку со она „што се збиднувало“ во текот на нејзиното траење. Ова, имено, ми даваше можности да ја упо-

---

²⁾ Доколку не располагаме со соодветна репродукција во демонстрационен формат, наставниците може да се послужат со онаа од цитараниот учебник.

требувам во погодниот момент, кога во наставата по Народно-ослободителната борба се изложуваше, се утврдуваше или се обопштуваше за теророт на окупаторот и неговите слуги, за методите и средствата со кои тие се служеле обидувајќи се да го задушат Движењето, за отпорот на народот или за репресалиите над невиното население, преземани обично заради ударите и поразите што им ги нанесуваше Движењето било на војнички, било на политички план и сл.

Од разбирливи причини, сликата ја употребував како визуелно средство повеќе при утврдувањето, повторувањето или при обопштувањето на односниот материјал.

Откако со излагањето или со разговорот за односната тема, со вообичаената подготовка, доаѓав до моментот да ја покажам сликата, најнапред во кратки црти ги запознавав учениците со академскиот ликовен уметник Ѓорѓе Андреевиќ-Кун. Притоа, посебно внимание свртував на него, како револуционер и учесник во Народноослободителната војна и Народната револуција — спомнувајќи (сосем накратко) за она што сликал Кун од Народноослободителната борба. Наоѓајќи дека учениците постепено треба да се запознаат и со одразот на Народноослободителната борба во разните видови уметности, им укажував дека теророт на фашистичкиот окупатор и неговите слуги за време на таа борба е чест мотив во нашето современо југословенско уметничко, во случајов — ликовно творештво. Така и Кун не ја одминал оваа тематика.

Потоа преминував кон запознавање — во општи црти — на учениците со ова дело на Кун, со времето кога настанало, а се разбира — им го соопштувам и неговиот оригинален назив „Свидетели на стравотијата“ („Сведоци ужаса“).

Подготвувајќи ги учениците за организирано набљудување, пред да им го оставам потребното време за почетното набљудување — им го фиксирав вниманието врз најглавното, што е на крупен план и насликано на студијата, а тоа се изразите на лицата, зашто преку нив авторот му ги соопштува своите пораки на гледачот, бидејќи во нив се содржат сижето, тематиката и затоа што околу тоа наставникот ќе го води разговорот со учениците.

При анализата на сликава, најчесто сум настојувал да се истакнат или да се дојде до такви забележувања и констатации што ќе бидат во согласност со образовно-воспитната цел на часот. До нив се доаѓало било преку наставниковото соопштување, било преку насочувачки прашања, односно одговори на учениците.

Првите прашања што им ги поставував на учениците — се однесуваа до: возраста на луѓето што се прикажани на сликава од уметникот. Со коментар, односно со одговори лесно се констатираше дека на сликава се гледаат само старци, жени и нејаки деца, од кои едното е цврсто зграпчено во мајчини раце.

Преминувајќи кон натамошно разгледување на глётката на сликава, сум ги заинтригирал учениците и со прашањево: Од која возраст не се гледаат луѓе на сликава? На тоа се добиваа одговори дека таму ги нема мажите на жените, односно синовите на старците, младинците и младинките . . .

На прашањето: каде се тие? — учениците обично ми одговараа — дека некои се партизани. Но овде обично е неопходна интервенција од наставникот, дека дел од мажите и жените, синовите на старците, младинците и младинките кои не се на сликава, се одведени или пофаќани од окупаторската фашистичка војска или од квислиншките вооружени единици . . .

Со наредното прашање веќе ги наведував учениците на основната — разгледувана тема: Каков е насловот на сликава? Каква е таа стравотија? Што може да се заклучи од изразите на лицата на овие жени и старци? Зошто луѓето се толку возбудени? Што се случува пред нив? — и сл. Правилниот одговор сум го барал во одбележувањето дека окупаторот или неговите слуги, пред очите на тие старци и жени, врши тежок злочин над нивните најмили (убива, стрела, обесува и сл.). Не беше исклучено, покрај тоа, да се добие одговор и дека окупаторот ги запалува и нивните домови. Се разбира, и тоа го земав како точно, зашто и на таков начин (шалење на куќи и цели села, дури и поголеми населби) окупаторот сметал дека ќе го задуши Движењето.

За натамошна подлабока анализа на ликовите, го поставував следново прашање: Што се забележува по изгледот на жените? Со моја помош и од ученичките одговори се доаѓаше до следниве забележувања: дека едната е готова да заплаче, да си го покрие лицето, со едната рака, за да не гледа како ѝ умира нејзиниот близок (маж, брат, или сестра); другата го стегнала своето доенче, свесна дека и таа губи некој свој, најмил . . . куќата, но уште не заплакала, можеби заради тоа што тој близок сè уште не паднал од злосторнички куршум или нож . . .

Во врска со прашањето: а што станува со детето што го гледате на преден план? (Покажувајќи, сум исчекувал со пауза да ми се одговори на поставеново прашање.) Со моја помош, учениците забележуваат дека — откако видело што се случува пред него — тоа исплашено сака наеднаш да си ја сврти главата во полите на мајка си, не сакајќи или немајќи повеќе сили натаму да ја гледа — првпат во својот живот — пред себеси таа страшна слика . . . Ете какво им било детството на децата, од времето на Народноослободителната борба!

Најпосле, скршнувајќи го вниманието и на впечатливите изрази на лицата на старците, следуваше и прашањево: Што се забележува на лицата на старците? — Делумно од одговорите на учениците и од моите дополнувања се доаѓаше до следниов коментар: дека иако беспомошните старци (татковци и дедовци) се

со животно искуство, имено, иако во нивниот живот виделе и преживееле и други војни и доста пропатиле, — и тие сега се вчудовидени од она што го направиле или сè уште го прават пред нив со своите жртви окупаторските војници или нивните фашистички слуги . . .

Кон ова сум додавал дека од изразот на нивните лица се разбира: тие како да се прашаат во себе: „Зар и дотаму можеле злочинците да одат со својата нечовечност?!“

Од поединечните анализи и одбележувања, потоа, сме преминувале кон општо заклучување; имено — дека од изразот на лицата (на мажите и жените) чувствуваме колку длабока болка се врежала во нивните души, затоа што ги загубиле своите најмили или што им се изгорени нивните домови . . . т.е. народот нема никогаш да ги заборава злочините, што фашистичкиот окупатор и неговите слуги ги вршеле над нашите народи ширум нашата земја!

* * *

По ваквиот разговор за сликава, редовно практикував да им го свртам вниманието на учениците и на некои нејзини — според мое наоѓање — уметнички одлики.

Имено, посебна привлечност на ова познато дело е неговата реалност, убедливост, како и сугестивната сила на прикажаните ликови. Авторот со едноставен јазик му ги пренесува своите пораки на гледачот. Иако кон секој лик има посебен студиозен приод, уметникот успеал индивидуално во доживувањето, во болката . . . да го слее во еден општ израз, во општа болка и тага за изгубеното . . .

На гледачот посебно му импонира и тоа што, покрај болката и патилата што луѓето и жените (народот) ги преживуваат (што јасно се гледа од изразите на лицата), уметникот ги облагородил нивните ликови. Тоа се непоматени, доблесни, морално чисти, мирољубиви, но слободољубиви ликови. Тие стоички ја поднесуваат болката, но, истовремено, со јасно изразената надеж дека злочинците ќе бидат казнети за своите злодела од Народноослободителската војска, од народните судови . . .

Во оваа смисла, лицата од сликава како да му порачуваат на гледачот: да не се забораваат злоделата, болката, теглилата кои нашите народи во текот на Народноослободителната борба ги тргале од оние што сакале и на ваков начин да му ја одземат слободата, да го поробат. Тоа потсеќава на една од познатите девизи и пораки: „Да не се заборава!“ — која често е изразувана не само преку ликовните, туку и преку други видови уметнички творби од оваа тематика, и тоа не само од Народноослободителната борба, туку воопшто од времето на последната светска војна.

Таа порака значи дека младите југословенски поколенија не смеат да ги забораваат страдањата на нашите народи и пустошот што зад себе го сееле фашистите и дека треба да ја ценат и бранат слободата што е извојувана и со вакви тешки народни страдања.

Значи, општо земено, со ваквата и слична постапка учениците не се пасивни — незаинтересирани набљудувачи; нивната младинска душа не можеше да биде ладнокрвна спрема страдањата на својот народ.

А преку нејзиното набљудување и анализа, студијата несомнено придонесува учениците и по визуелен пат да се пренесат во времето, да „се соочат“ со она што нашите народи (поставени очи в очи со фашистичките злосторници) го преживувале и полесно да ја сфатат не само големината на жртвите, што нашите народи во време на Народноослободителната војна и Народната револуција ги тргале, туку и зошто и против кого се бореле народите на Југославија на чело со Комунистичката партија на Југославија.

Тоа кај воспитаниците оставаше траен впечаток, та и самите тие се соживуваа со ова дело на Кун, подобро го запознаваа. Преку него тие емотивно се пренесуваа во деновите на Народноослободителната борба. Самите прикажани ликови им стануваа поблиски и сочувствуваа со нив, стремејќи се што поверно да ги разберат страдањата на народот, истовремено осудувајќи го окупаторот, кој, иако не се гледа на сликава, ним веќе им беше „познат“ по злоделата што ги правел ширум на нашата земја.

Значи, покрај дидактичките предимства што ги има, на крајот ќе напомене дека употребувањето на ова дело и во наставата ќе придонесе уште повеќе за да го засакаат и ценат ова познато дело на Кун и како значајно уметничко остварување од ликовното творештво од тематиката на Народноослободителната борба. А преку ова дело учениците се заинтересираа подетално да се запознаат и за другите творби на Кун, за неговиот живот и дело. Поводот за ова беше, се разбира, анализата на приведената негова творба.

Општо земено, од ползувањето на ова дело во наставата, остануваме секогаш со констатацијата дека тоа на учениците им дејствуваше убедливо и им оставаше силни и трајни впечатоци.³⁾

Кај нив се побудува, на тој начин, интересирање и за другите ликовни дела со ваква и слична тематика.

---

³⁾ Во сите училишта, според наше мислење, би требало да ја има оваа репродукција, и тоа во соодветен размер за непречено колективно набљудување.